

lových sociologů a nakonec poznámky o výuce sociologii: na dva dny tedy velmi bohatý program, stále sledovaný se zájmem. Z příspěvků na semináři byl sestaven sborník. Seminář umožnil rozsáhlou výměnu zkušeností a snad i trochu povzbudil absolventy, kteří často pracují jako jediní sociologové v organizaci a cítí se dosti osamoceni při těžkém úkolu vytvořit profil práce sociologa.

Druhý seminář v březnu 1977 se konal na brněnské přehradě v krajské turistické základně SSM. Jeho program byl koncipován vyhraněněji a obohacen o vystoupení dalších zkušených odborníků. Vyznačoval se opět bohatou a živou výměnou poznatků. Námětem byly socioekonomické informace — jejich získávání, zpracovávání a analýzování, tvoření závěrečné zprávy a prezentace výsledků. Stručný přehled námětů: sociálněekonomické informace z hlediska metodologického; východiska pro tvorbu jejich systému; hierarchie informací podle stupňů řízení; zdroje informací (prvotní evidence, statistické výkazy, jednorázová statistická šetření, jednotná evidence pracujících, sociologické výzkumy podnikových sociologů, spolupráce s externími institucemi, studium dokumentů, rozhovory) mechanizované zpracování, automatizovaná soustava řízení podniku, modelování sociálních procesů, informační systém o sociálních charakteristikách ve stavebnictví aj.

Během semináře se střídala vystoupení zkušených odborníků a těch, kteří pracují jako sociologové teprve nedlouho. Referovali opět doc. Hájek (spolu s doc. Wysockým), dr. Burian, o zkušenostech desetileté práce podnikového sociologa hovořil dr. Ort. Zvláště soustředěné byly sledovány zkušenosti z Hutnictví železa, kde je od r. 1971 zaváděna informační soustava pro řízení sociálních procesů. Informoval o ní doc. dr. Tomeš, CSc., Ing. Yvonna Strecková, CSc., uvedla do problematiky analýzy řídicích procesů a upozornila na aktuální otázky postavení sociologů v řízení.

Na úspěchu obou seminářů má velký podíl péče, kterou věnovala jejich organizaci Socialistická akademie, zejména prom. soc. Iva Pospíšilová.

Setkání by nebylo dobře přeceňovat. Seminářů s podobnou tematikou je pořádána celá řada, ale zde je snad přece jen něco specifického. Je to navazování kontaktů poměrně nedávných absolventů s odborníky jejich nových oborů, udržování kolegiálních vztahů z doby studia i odborných a osobních styků s učiteli. V neposlední řadě bylo setkání příležitostí k vystoupením, k vlastní odborné, samostatné aktivitě mladých sociologů pracujících v průmyslových podnicích.

M. Gregor

Georges Balandier: *Anthropo-logiques*. Paris, Presses Universitaires de France, 1974. 278 stran.

Autor patří k předním představitelům soudobé francouzské sociologie. Působí jako profesor na Sorbonně a řídí „*Cahiers internationaux de sociologie*“. Jeho dosavadní profesní dráha, vyjádřená v řadě spisů, se opírá o dva základní tematické okruhy: o sociologii afrických etnických skupin a o sociologický rozbor soudobé společnosti v průmyslově vyspělých kapitalistických zemích. Balandier se po druhé světové válce začal zabývat výzkumy etnických skupin v Senegal, Guineji, Mauretánii a Kongu. Toto studium — spolu s kritickým postojem ke kolonialismu — vedlo jej k širším politickým a teoretickým problémům, spjatým s otázkou rozvojových zemí (je údajně autorem termínu „třetí svět“). Dochází k názoru (např. ve spise „*Sociologie actuelle de l'Afrique noire*“, P. U. F., Paris 1955, 3. vyd. 1971), že u rozvojových zemí nejde o pouhou akulturaci a převzetí „evropské“ civilizace, že tzv. „primitivní“ etnické skupiny nejsou stacionární, nýbrž vytvářejí si a modifikují své vlastní „neevropské“ specifické struktury a rozvíjejí své vlastní možnosti. Toto hledisko „dynamické sociologie“ vypracované na podkladě studií etnologicko-antropologických, vede jej k zájmu o strukturu a dynamiku, ovládající jeho vlastní soudobou společnost. Tímto druhým okruhem problémů se zabývá např. ve spisech „*Anthropologie politique*“ (P. U. F., Paris 1967, 2. vyd. 1969) a „*Sense et puissance, les dynamiques sociales*“ (P. U. F., Paris 1971).

V anotované knize najdeme obě dominanty dosavadních Balandierových prací, spojené na bázi „dynamického“ hlediska v jistou syntézu. Autor se snaží dokázat platnost několika základních tezí, k nimž během svých výzkumů dospěl (a které se podle jeho názoru rozcházejí s některými hledisky, převládajícími dosud v dnešní západní sociologii). Na prvním místě uvádí tezi, že se dnes stírá hranice mezi přírodou a kulturou: v sociologii a antropologii již nelze nadále opomíjet přítomnost člověka v přírodě, vazby člověka na ni; společnosti nestačí charakterizovat jejich

symbolickými či ideovými výtvy, ani jen výtvy technicko-ekonomickými, nýbrž nutno také sledovat způsob, jímž tyto společnosti podmiňují reprodukci lidí. Za druhé, podle autora padá přehrada mezi „ahistorickými“ společnostmi (miní tím etnické skupiny v rozvojových zemích) a průmyslově vyspělými zeměmi (společnostmi „prométheovskými“), jež zdánlivě tvoří ucelené a fungující společenské systémy: každá společnost je problematická, vystavená vnitřním konfliktům; vždy existují možnosti, že dojde ke zpochybnění mechanismů, jimiž se dosud udržovala. S předcházejícími vývody souvisí teze třetí, kritizující „socio-centrismus“: podle Balandiera nelze oddělovat oblast sociologickou od antropologické; poznatky, vybudované studiem člověka a společností neevropského charakteru, mohou přispět také k hlubšímu osvětlení společností průmyslově vyspělých.

Výklad podává autor ve dvou částech knihy. Prvá část se soustřeďuje na problémy jednoty společnosti. Společnost není sjednocená, homogenní celek, zvládající všechny své diference a konflikty. Uvnitř společnosti existuje více „společností“, které se řídí svou specifickou logikou a jim vlastními vzájemnými vztahy. Ve třech kapitolách této části probírají se postupně tři druhy těchto „společností“: vztahy mezi pohlavími, mezi různými věkovými skupinami, mezi vládnoucími a vládanými. Předmětem druhé části knihy jsou vztahy mezi logikou kontinuity (reprodukce) společnosti a logikou jejich změn (produkce nového), tedy mezi „tradicí“ a „moderností“. Autor se v té souvislosti zamýšlí nad krizovými jevy buržoazní společnosti za posledních deset patnáct let, vyslovuje pochybnosti o její údajné stabilitě a o její vyspělosti ve srovnání s rozvojovými zeměmi a „tradičními“ etnickými skupinami. Takzvané „tradiční“ společnosti jsou „rovněž vsazeny do dějin a takzvané „moderní“ společnosti vykazují podobné nesourodé „společnosti ve společnosti“ (pohlaví, věk, sociální nerovnost), jaké se projevují ve společnostech „tradičních“. Z toho uzavírá, že logiky působící ve všech společnostech se sblíží a projevují se ve veškerém sociálním životě jako „antropo-logiky“.

Balandierovu přístupu lze nesporně na mnoha místech vytknout nedostatek konkrétně historické analýzy sociálních jevů. Např. vztahy mezi pohlavími prošly pronikavými změnami a je otázkou, zda ženy nadále zůstávají „nebezpečnou polovinou“ společnosti. Podobně také vztahy různých věkových skupin obyvatelstva mají v různých společnostech podstatně rozdílné významy. Autor má však dostatek dobrých důvodů k tomu, aby v kontextu názoru vládnoucích v soudobé buržoazní sociologii připomněl vsazenost člověka do přírody. Přitom svými názory představuje odklon od abstraktního antropologismu: „antropo-logiky“ nejsou míněny jako konstrukce abstraktní lidské struktury nebo „podstaty“, nýbrž jako logiky jednoty a diskontinuity člověka v jeho sociálně historických vztazích; spis by se tedy dal nazvat také např. „socio-logikami“ ve smyslu analýzy mechanismů produkce, reprodukce a vývojové dynamiky rozmanitých lidských společenství. V tom je Balandierovo pojetí historičtější a dynamičtější než koncepce Lévi-Strausse (např. jeho „Mytho-logik“), který se snaží zdůvodnit nadřazenost etnologie nad sociologií (sociologie a historie jako dílčí aspekt univerzální etnologie, resp. „strukturní antropologie“). Pozornost vzbuzuje rovněž Balandierova kritika vlivného struktur-funkcionalismu jako teorie, která vychází z postulátu společných zájmů všech členů společnosti, z ideje solidarity a konsenzu mezi nimi a která tedy chápe společnost jako integrovaný sociální systém. Balandier proti tomu klade teorie konfliktů, které ve společnosti vidí hru zvláštních zájmů, mechanismy nadvlády a vykořisťování a které tedy společnost chápou jako dynamický systém, v němž se odehrávají boje o majetky, moc a privilegia. Nelze v tom nespátovat teoretické vyjádření badatelské zkušenosti sociologa o té společnosti, ve které on sám žije. Na četných místech se odvolává rovněž na Marxe, i když jej většinou chápe akademicky jako jednoho z mnohých představitelů sociologické teorie konfliktů.

Od analýz rozvojových zemí k rozboru přítomného stavu vlastní společnosti — touto cestou autor dospívá k určitému dynamickému a kritickému pojetí společnosti a dnešního člověka: „Člověk se již nevyznačuje singularěm, „ale plurálem... Společnost se dnes jeví jako kolektivní a nikdy nedokončený výtvor; neustále se tvoří, buduje a dává si smysl... (Ukazuje se jako) aproximativní a zranitelný řád, jako trvalý spor mezi lidskou svobodou a determinacemi, jako neustálá srážka zájmů a interpretací, přičemž sociální „přirozenost“ se prezentuje spíše jako projekt (nikdy plně nerealizovatelný) než jako hotová danost“ (str. 8).

V sepětí s tímto pojetím společnosti zaujímá autor stanovisko k základním prou-

dům v soudobé buržoazní sociologii. Domnívá se, že společenské vědy nacházejí se dnes uprostřed bouřlivých přeměn, a proto mají za úkol orientovat vědomí člověka na reálné podmínky jeho života a musí čelit dvojímu nebezpečí: riziku nekontrolovatelné, prakticistní aplikace sociologie (technokracie, sociální inženýrství, sociální intervence řídicí se pouze „objednávkou“) a riziku „ezoterismu“ (kdy se sociologie uzavírá do svých imanentních problémů a konstrukcí, stává se sektářskou nebo scholastickou). V prvním případě trpí sociologie nedostatkem inovací, v druhém případě ztrácí kontakt s realitou. Autor odmítá iluze oficiálních, etablovaných sociologických škol (např. funkcionalistických), ale nepřijímá ani levičácké koncepce „radikální“ vědy o společnosti.

Kniha zasluhuje pozornosti a je symptomatická z několika důvodů: patří k publikacím, v nichž si dnešní nemarxistická sociologie klade otázku o svém vlastním postavení a roli v podmínkách krizových jevů zpochybňujících optimistické vize o poválečném kapitalismu; představuje odklon od některých vládnoucích sociologických koncepcí ve prospěch zvýšeného zřetele k sociálním konfliktům a k dynamice společenského vývoje; uprostřed nadvlády americké sociologie vyjadřuje určitá specifika tematiky a metodologických přístupů, spjatých s evropskou a zejména s francouzskou sociologickou tradicí; v rámci procesů dnešní vědy, směřujících k relativizaci hranic mezi jednotlivými vědními obory, obrací pozornost k živě diskutované interdisciplinární problematice vztahů mezi etnologií, sociologií a historií.

Miroslav Ovesný

Lynda Lythe Holmstrom: *The Two-Career Family*. Shenkman Publ. Comp., Cambridge Massachusetts 1973, 203 str.

Rhona a Robert Rapoportovi: *Dual-Career Families*. Pelican Books, London 1971, 327 str.

Takzvané dvoukariérové rodiny se staly na počátku sedmdesátých let na jistou dobu předmětem zájmu sociologů anglosaské kulturní oblasti. Objevilo se několik článků a na knižní trh přišly i dvě knižní monografie. V celkové produkci to není mnoho, zmíněné dvě knížky se lehce ztratí mezi stovkami knížek jiných, ale sám výskyt monograficky soustředěné pozornosti na takto pojatý speciální problém i způsob jeho zpracování vypovídají o jistém pohybu jak v sociologii, tak v sociální skutečnosti vyspělých kapitalistických států a zasluhuje si proto recenzi a zařazení do širšího kontextu.

Konec šedesátých a počátek sedmdesátých let je ve všech vyspělých kapitalistických státech, a v USA zejména, dobou nového nástupu hnutí za ženskou rovnoprávnost. Ženy tvoří jednu ze tří velkých a významných sociálních skupin se specifickými cíli, které dramatisovaly a dynamizovaly sociální vývoj. *Rasové menšiny, mládež a ženy* nejpodstatněji přispěli k zjevnému rozpadu „equilibra“, jehož síce ve skutečnosti nebylo nikdy dosaženo, ale kolem něhož služební teorie budovala propracovanou ideologii a rétoriku. Revolta těchto skupin proti panujícím poměrům („washingtonskému establishmentu“) byla na přechodu šedesátých a sedmdesátých let také nejvýraznějším aktuálním projevem krizových charakteristik celého kapitalistického sociálního řádu.

Původ, síla i limity ženského hnutí v kapitalistickém světě jsou pochopitelně primárně dány změnami v postavení žen v ekonomické struktuře společnosti. A právě tu došlo v uplynulých dvaceti letech k podstatnému pohybu. Nejprve v padesátých a šedesátých letech jistá prosperita spolu s vnitřní logikou kulturního vývoje vytvořily prostor pro podstatné zvýšení vzdělanostní úrovně žen ve vyspělých kapitalistických státech. Nezdálo se ovšem, že to by mohlo mít významnější sociální důsledky. Zvyšování vzdělanostní úrovně žen samo o sobě nijak přímo neohrožovalo zavedený sociální pořádek a nic neukazovalo na to, že by z něho mohl vyrůst tlak na existující instituce, ustálený chod ekonomických struktur či vnitřní uspořádání rodiny. Doba, jež děvčata věnují vzdělávání, předchází sňatku a vzdělání samo o sobě nemůže ničím ohrozit zavedenou a pro kapitalismus velmi podstatnou dělbu rodinných rolí, dělbu sfér vlivu, váhy a funkcí mezi otcem a matkou. Ta není dána jejich vzděláním, ale celým sociálním uspořádáním, zakotveným především ve vztazích lidí ve výrobě v ekonomickém systému. V realitě skutečně souběžně s procesem dynamického růstu ženské kvalifikace probíhala v poválečných letech na Zá-